

ARAŐTIRMA MAKALEŐİ / RESEARCH ARTICLE

KUDDUSİ'NİN YAŞ ZAVİYESİNDEN TEKAMÜLÜ
THE EVOLVEMENT OF QUDDUSI IN TERMS OF AGE

YeŐim ELİK¹
Doç. Dr. Melek DİK MEN²

ÖZET

Kalbî tecrübe ve hassasiyetlerle dinî yaŐama sanatı olan tasavvuf, esası itibari ile iyi ve güzel ahlak olarak tanımlanır. Tasavvufun konusunu ise tehallî ve tahakkuk oluŐturur. Tehallî (mücahede) tasavvufun nefis tezkiyesi ve kalp tasfiyesi tarzındaki eğitim boyutudur. Tahakkuk (mkaŐefe) ise manevi yükseliŐten sonraki ledünnî esrara eriŐme şeklindeki rabbanî biliŐ, duyuŐ ve seziŐtir. Çalışma, Kuddusî Divanı esas alınarak Ahmed Kuddusî (d. 1769-. 1851)'nin seyr  slkunun yaş zaviyesindeki tekamlnden oluşmaktadır. Yaş evrelerine göre elde edilen malzeme kendi içerisinde; rz-ı ezel, ana rahmi, sabâvet, cüvanlık ve pr-i fânîlik ana baŐlıkları şeklinde tasnif edilmiştir. Çalışmada, nefis mertebelerini aŐma ile zahirdeki olgunlaŐma arasındaki irtibat incelenmiştir. Ahmed Kuddusî'nin, irŐatla vazifeli bir Őahıs olmasına rağmen maddi ve manevi hallerde yaşadığı iniş cıkıŐlar, insan tabiatına örneklik teşkil etmektedir. İnsanın dçar olduğu mptelalıklara ve mücadele etmeden bir maneviyat elde edilemeyeceğine dair verdiği işaretlerle, günümüz insanının cıkmaŐları bağlamında önemli ipuları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Kuddusî, Divan, Tasavvufi Edebiyat, Seyr  slk.

ABSTRACT

Sufism, which is the art of living the religion with the experience and sensitivities of the heart, is defined as good morals in its essence. The subject of sufism is *tehalli* (mujahede) and *tahakkuk* (mukashafe). *Tehalli* (mujahade) is the educational dimension of sufism in the form of purification of the soul and purification of the heart. *Tahakkuk* (mukashafe), on the other hand, is the divine cognition, perception and intuition in the form of accessing the divine mystery after the spiritual ascent. The study constitutes the development of Ahmed Quddusî's (d. 1769-. 1851) *slk* in terms of age, based on the *Quddusî Divan*. The material obtained according to the age stages is in itself; *rz-ı ezel*, *ana rahmi*, *sabâvet*, *cüvanlık* and *pr-i fn* are classified as main headings. In the study, the connection between exceeding the levels of nafs and ripening in the external was examined. Although Ahmed Kuddusî is a person who responsible for guidance, the ups and downs in material and spiritual conditions set an example for human nature. His life offers important clues in the context of the dilemmas of today's people, with the signs it gives about the habituations that man's immersions and that a spirituality cannot be achieved without struggle.

Key Words: Ahmed Quddusî, Divan, Sufistic Literature, Mystical Development.

GİRİŐ

Seyr  slk; emmare, levvame, mlheme ve mutmainne Őehirlerine/makamlarına doğru cıkılan bir yolculuktur. veysi-meŐrep olmayanların emmarede konaklamadan levvameye; levvamede konaklamadan mlhimeye ve mlhimedede konaklamadan da mutmainneye gidebilmesi mümkün değildir. Şeriat, tarikat, hakikat ve marifete talip olan herkes bu yolculuğu gerekleŐirmiŐtir. Her Şehrin/makamın yolculuğu sekteye uğratacak tehlikeleri olduğu gibi muvaffakiyete nail olabilmek için

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İŐlam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İŐlam Edebiyatı ABD, yesimkose16@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7312-8764.

² Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İŐlam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İŐlam Edebiyatı ABD, melekdikmen@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8035-2097.

bir mürşide, ferasete ve Allah'ın hidayetine ihtiyaç vardır. Tasavvuf erbabı da mücahede ve müşahadenin çetinliği sebebiyle kendilerinden sonra gelenler için çeşitli irşat yolları tutmuştur.

XVIII. yüzyılın sonu XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan mutasavvıflardan biri olan Ahmed Kuddusî de şahsi tecrübelerini kendisinden sonra gelenler için şiir yolu ile anlatmıştır. Tahkiye unsurunu kullanarak söylediği şiirleri Kuddusî Divanı adlı eserde toplanmıştır. Çalışmada Ahmed Kuddusî, Divanı'nda insanın çocukluktan başlayan ve yaşlılık ile biten devirlerine dair yaşanmış bir misal mahiyetinde olan şiirleri; muhtevaları dahilinde yaş ve dönem olarak tasnif edilmiş, bu çerçevede Kuddusî'nin hayatı özelinde tekâmül safhaları incelenmiştir.

Divan içinde şiirler, ilm-i nâfi' (ilm-i ledünn) olarak isimlendirilen, herkesin anlaması mümkün olmayan bir dille yazılmıştır. Beyitlerdeki mana, Kuddusî'nin özel hayatına ait durumlar olduğu için anlatımlardan ancak somut veya genellenebilir unsurlar üzerinden bir yorum yapılabilmiştir. Bu esnada kastedilen ile anlaşılan mana arasında irtibat kurmadaki zorluklar, çalışma içerisinde önemli bir sorun meydana getirmiştir. Elest bezminden bugüne kadar insanlık serüvenindeki ortaklıktan dolayı tecrübelerin aktarımı önem arz etmektedir. Kadim bir gelenek ile bugünlere ulaşan bir miras niteliğindeki Divan'da, Kuddusî'nin kendi hayatından örneklerle anlattığı gelişim safhalarının yaş açısından incelenerek günümüz insanına bir örnek teşkil etmesine katkıda bulunmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışma ele alınırken Ahmed Kuddusî'nin sadece Divan'ında toplanan şiirleri esas alınmıştır. Bu şiirler içinden elestten itibaren doğumla başlayan hayat evreleri ve doğrudan yaşları bildiren kısımlar seçilmiştir. Elde edilen malzeme şekil ve muhteva kapsamında açıklanmıştır.

1. KUDDUSÎ'NİN YAŞADIĞI ÇAĞ VE HAYATI

1.1. Kuddusî'nin Yaşadığı Çağın Siyasî, Sosyal ve Kültürel Durumu

XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. asırda Osmanlı Devleti, içeride ve dışarıda birçok sorunla uğraşmakta; dışarıdan yabancı akınları engellemeye çalışırken, içeride ise reformlarla siyasî otoriteyi yeniden tesis için birçok karmaşa ile uğraşmaktaydı (Beydilli, 2007: 496-497; Emecen, 2007: 496; Kuddusî, 2013: 21-24). I. Mahmud'un (ö. 1168/1754) askerî ve malî alanlarda ıslahatlarda bulunması; III. Mustafa'nın (ö. 1187/1774) yeni dökümhaneler kurması ve Rusya'nın Balkanlardaki politikasına engel olmaya çalışması; III. Selim (ö. 1223/1808) ile başlayan ıslahatlar ve II. Mahmud'un (ö. 1255/1839) iç karışıklıklara çanak tutan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması ve eğitimde yenilikler getirmesi gün geçtikçe artan iç ve dış sıkıntıları çözmeye takat getirememiştir. Keza II. Abdülhamid (ö. 1918) tahta geçer geçmez; Rusya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın; Makedonya ve Mısır başta olmak üzere Osmanlı Devleti'ni her cihetten saran saldırıları ile uğraşmak zorunda kalmıştır (Özcan, 2003: 351; Beydilli, 2020: 281; Beydilli, 2009: 421; Beydilli, 2003: 354; Küçük, 1988: 216; Kuddusî, 2013: 21-24). Devlet idaresindeki sorunlar, siyasetin aynası hükmünde olan sosyal hayata da aksetmiştir. Osmanlı Devleti kuruluş itibarıyla tebaasına tevhidî bir düstur ile yaklaşmış ve müslim/gayr-ı müslim gözetmeksizin adalet çerçevesinde ülkesini idare etmiştir. Tevhid dairesindeki bu bakış açısı zamanla zayıflamış ve zemininde adaletsizliğin olduğu bazı uygulamalar ile huzursuzluk hasıl olmuştur. Bu da hem siyasî hem de sosyal bağlamda gerilemeye sebebiyet vermiştir (Kuddusî, 2013: 25). Dönem, tündengelim dairesinde bir incelemeye tabi tutulduğunda Müslümanların tarım, hayvancılık ve dinî tedrisat ile Hristiyan, Yahudi ve Ermeni halkın ise iktisat, ticaret ve müspet ilimlerle iştiligal ettikleri müşahade edilmiştir. Bu iki farklı meşguliyet alanları gayr-i müslimlere çağ atlatırken; müslümanlara zamanın beraberinde getirdiği şartları muhakeme ettiremeyip devletleriyle birlikte gerilemelerine neden olmuştur. Gülhane Hatt-ı Hümayûn ile Islahat Fermanı da ülkenin toparlamasına yardımcı olamamıştır (Akyıldız, 2011: 1-10; Gülsoy, 1999: 186; Kuddusî, 2013: 25-26).

Siyasî ve sosyal alanda bunlar olurken bir başka ayine olan kültürel sahada da durum farklı değildir. Devlet ve halk; askerî, malî ve eğitim alanlarındaki liyakatsizlikten ötürü özgüven kaybına uğramıştır.

Çaresizlik ile çözüm aramaya başlanılmış ve kalkınması ile dikkat çeken Batı'nın, Tanzimat Fermanı ile üstünlüğü kültürel farklar gözetilmeksizin kabul edilmiştir (Akyıldız, 2011: 6; Kuddusî, 2013: 26-28). En başta yapılan bu hata; şekil ve muhtevanın ahengine dikkat edilmediğinden, girişimin hem muvaffakiyet ile sonuçlanmamasına hem de etkisi hala süren başka problemlerin doğmasına neden olmuştur. Yeniliğin; Batı'yı giyim-kuşam, ev dekorasyonu, beşerî ilişkiler ve eğitim zaviyesinden taklit etmek şeklinde algılanması; kültürel kodlarımızın dezenformasyona uğraması ile neticelenmiştir. Nihayetinde ne müslim ne de gayr-ı müslim bir ahlak ile hemhal olma durumu vuku bulmuştur.

1.1. Kuddusî'nin Hayatı ve Eserleri

Ahmed Kuddusî; Niğde'nin Bor³ ilçesinde, babası tarafından tarih düşülen hicrî 11 Rebü'l-evvel 1183 (m. Temmuz 1769⁴) tarihinde doğmuştur. Ahmed Kuddusî; Şeyh Ahmed, Kuddusî Baba, Mar'âşî-zâde ve İbnü'l-Mer'âşî olarak tanınmaktadır. Babası el-Hacc eş-Şeyh Seyyid İbrahim Efendi (ö. 1786); Bor'a hicret eden, Nakşibendi tarikatının Ahrariyye kolunun müntesiplerinden, zahir-batın ilimlerinde mahir ve çevresi tarafından sevilen değerli bir şahıstır (Kuddusî, 2013: 31-36; Mar'âşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 27; Tenik, 2000: 12-38; Köksal, Tarihsiz: 7; Özdamar, 2003: 9; Alıcı ve Gedik, 2018: 220-235; Ünver, 2004: 129-184).

Ahmed Kuddusî'nin hayatına dair ayrıntılı malumat kendi eserleri baz alınarak edinilmektedir. Kuddusî, henüz annesinin karnındayken Kuddûs ism-i şerifini cehrî zikrederek kerametler göstermiştir. Anne karnındaki süreç ve doğumu zahmetli geçmiştir. Babası, Ahmed ismini Hz. Peygamber'e adaş olması için koymuştur. İlk eğitimini pederinden almıştır. Çocukluğunda zorunlu durumlar dışında halkın içine karışmamıştır. Zahir ilimlerinde ilerledikten sonra ilm-i ledünne vakıf olabilmek için babası kelime-i tevhid zikrini telkin etmiştir. Şeyh İbrahim Efendi'nin vefatının akabinde Hüseyin Efendi ve Yusuf Efendi'ye intisap ederek tedrisini sürdürmüştür. Aldığı manevî bir işaret ile de Abdülkâdir-i Geylânî'ye intisap etmiştir (Kuddusî, 2013: 36-38; Mar'âşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 27-28; Tenik, 2000: 41; Köksal, Tarihsiz: 17-18; Özdamar, 2003: 10-11; Alıcı ve Gedik, 2018: 220-235; Ünver, 2004: 129-184). Peygamber Efendimiz'e duyduğu muhabbet ile Turhal, Erzincan, Şam, Mısır güzergahı üzere Hicaz'a hicret etmiş ve hac vazifesini yerine getirmiştir. Mekke ve Medine'de kaldığı zaman zarfında çok kez halvete⁵ çekilmiştir. Bir yıl kadar sonra Anadolu'ya dönerek İstanbul ve Kayseri'ye seyahat etmiştir. Osmanlı-Rus Harbi'nin⁶ çıkmasıyla Şumnu'da vatan vazifesinde bulunmuştur. Askerlik görevi bittikten sonra ikamet etmek üzere tekrar İstanbul'a gitmiş ve burada evlenmiştir.⁷ Rivayete göre Divanı'nda çok kez ismini müspet bir şekilde andığı Sultan Abdülmecid (ö. 1861) ile de görüşmüştür. Kuddusî, annesinin ricası üzerine⁸ İstanbul'dan Bor'a göç edip yerleşmiş fakat mukimliği uzun sürmemiş ve on yedi yıl kalmak üzere Hicaz'a gitmiştir (Kuddusî, 2013: 38-44; Mar'âşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 27-28; Tenik, 2000: 42-43; Köksal, Tarihsiz: 17-19; Özdamar, 2003: 10-11; Alıcı ve Gedik, 2018: 220-235; Ünver, 2004: 129-184). Hicaz'dan Bor'a döndükten sonra irşat faaliyetlerine başlamıştır. Aşıkane, dervişane ve zarifane ahvali ile kısa zamanda gönülleri fethetmiştir. Vecd halindeki durumundan dolayı zahitler tarafından eleştirilmiş, eziyetler artınca da on üç yıl boyunca evinde inzivaya çekilmiştir. (Uludağ ve Köksal, 2002: 315-316). 1265 yılının Recep ayında seksen beş yaşında⁹ vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine kendisi vefat ettikten sonra arkasından ağlanmamasını, sala okutulmamasını, birkaç komşu ile cenaze namazının kılınmasını istemiştir. Niğde'nin Bor ilçesindeki Eski Mezar'a Niğde beziyle kefenlenerek defnedilmiştir (Kuddusî, 2013: 44; Mar'âşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 28; Tenik, 2000: 42-43; Köksal, Tarihsiz: 34-37; Özdamar, 2003: 10-11; Ünver, 2004: 129-184).

³ Bor, Nur olarak da isimlendirilmiştir.

⁴ İbnülemin Mahmud İnal, Vasfî Mahir Kocatürk ve Mehmet Emin Eminoglu'na göre 1760 yılında doğmuştur.

⁵ Hira ve Uhud Dağı'nda inzivaya çekilmiştir.

⁶ Savaş 1807 ve 1810 yıllarında olmuştur.

⁷ İstanbul'a yerleşmek üzere gittiğinde ilim erbabı ile hemhal olmak niyetindedir ve evliliği düşünmemektedir. Fakat defaatle aldığı manevî uyarılar üzerine birçok kez evlenmiş ve sayıları yirmiyi aşan çocuğun sahibi olmuştur.

⁸ Annesine hizmet etmesi ve halka nasihatte bulunmasına dair aldığı manevî işaret üzerine Bor'a hicret etmiştir.

⁹ Fehmi Kuyumcu, Kuddusî'nin seksen sekiz yaşında vefat ettiğini beyan etmiştir fakat doğum tarihi ve şiiirlerinde söylediği son yaş olması itibarıyla seksen iki yaşında vefat etmiş olması daha muteberdir.

Ömrünü hakikati aramaya ve buna mukabil aktarmaya adanmış bir insan olan Kuddusî'nin en hacimli eseri *Divan*'ıdır. Tasavvufa dair tüm konuları samimi bir üslup ile ihtiva eden çalışma, içerisinde hem aruzu hem de hece veznini barındıran şiirlerden müteşekkildir. Tasavvuf muhitlerinde rağbet görmüş olup birçok yazma ve taş baskısı bulunmaktadır (Kuddusî, 2013: 50; Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 29). *Pendname*, rivayete göre seksen bir yaşında ve hasta yatağında kaleme aldığı Türkçe bir nasihatnamedir. Risalede kıyametin yaklaştığından, Abdülmecid ve Abdülhamid Hanların meziyetlerinden, kelime-i tevhîdin faziletlerinden, din büyüklerinin hayatlarından bahsedilmektedir (Kuddusî, 2013: 50; Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 29-30). Kuddusî, *Vasiyyetname*'de vefatından sonra yapılmasını ve yapılmamasını istediği konuları anlatmıştır (Kuddusî, 2013: 50; Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 30). *İcazetname* manzum ve mensur iki bölümden oluşmaktadır. Eser, Kuddusî'nin manevî yolla dervişlere verdiği zikir iznini ihtiva etmektedir (Kuddusî, 2013: 50; Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 30). *Nasayih*, Kuddusî'nin çocuklarına yazdığı nasihat içerikli mektuplardan oluşmaktadır. Sila-ı rahîm ile ünsiyeti kestiğini ve inziva ile maksadına nail olduğunu anlatmaktadır (Kuddusî, 2013: 50; Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 30). *Hazînetü'l-Esrâr ve Ganîmetü'l-Ebrâr* Arapça kaleme alınmış olup eserde zikir, namaz ve ilim gibi konular yer almaktadır (Kuddusî, 2013: 50-51; Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 20). *Mektuplar*; farklı konularda Şeyh Yusuf, Ali Efendi ve kardeşlerine yazılmış metinlerden oluşmaktadır (Kuddusî, 2013: 51-52; Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddusî, 2017: 30).

2. KUDDUSÎ'NİN YAŞ ZAVİYESİNDEN TEKAMÜLÜ

2.1. Rûz-ı Ezel (Elest Bezmî, Bezm-i Elest, Rûz-ı Elest)

Rûz-ı ezel, yaratıldıkları esnada kullar ile Allah arasında yapıldığına inanılan sözleşmedir. Bezm-i elest; Farsça'da "sohbet meclisi" manasına gelen bezm kelimesiyle, Arapça'da "ben değil miyim" manasına gelen elest çekimli fiili ile oluşan bir terkiptir. Bu terkip "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusunun sorulduğu ve ruhların da "evet" diye cevap verdikleri o güne işaret eder. Tamlamadaki elest ibaresi A'râf Sûresi'nin 172. ayetinden mülhemdir. Bu sözleşmeye; "misak, kalu bela, ahid, bela ahdi, rûz-ı elest, bezm-i ezel ve bezm-i elest" gibi çeşitli isimler verilmiştir. Bezm-i ezelde yapılan ahidin zamanı, mekânı ve niteliği noktasında iki farklı görüş mevcuttur. İlk nazariyeye göre Allah Teala'nın insanlardan aldığı misak, kulların zahiren dünyaya gelişlerinden evvel vuku bulmuştur. Bütün insanların zürriyeti Hz. Adem'in sırtından zerrelere halinde çıkartılmıştır. Bu zerrelere akıl ve ruh verilerek ilahi hitap hasıl olmuş ve onlar da istidatları dairesinde cevap vermişlerdir. İkinci görüşe göre bu sözleşme mecazidir ve bedenlerin yaratılması ile gerçekleşmiştir (Yavuz, 1992: 106).

"*Sevdâsına düşdüm ben anîñ âşıkıyam çün*

Ârzü çekerim vasluna tâ rûz-ı ezelden" (G. 565/2)¹⁰

Anadolu'nun önde gelen mutasavvıflarından olan Ahmed Kuddusî de divanında verdiği ahd için; rûz-ı ezel, elest bezmî, bezm-i elest, rûz-ı elest gibi tamlamaları kullanmıştır:

"*Bu ışkı tâ rûz-ı ezelden eylemiş ihsân baña*

Bir dem dilimden kesmezem ol şâhımın ezkârını" (G. 263/4)

İslam Edebiyatı'nda genel kabule göre aşıklar sevgililerine kalu belada aşık olurlar. Aşık, ruh ve akıl sahibi olduğu için zerre halinde bir zürriyet olsa dahi uyanıktır ve maşukunu görür, görür görmez de aşık olur. Elest bezminde aşığa sunulan aşk şarabı bir lütfun eseridir. Bundan dolayı aşık, o günden beri sarhoştur ve en büyük aşığın da kendisi olduğunu iddia eder (Pala, 1992: 107). Kuddusî de rûz-ı ezelde ihsan edilen bu aşktan ötürü dilinden zikri düşürmediğini belirtmiştir. Keza aşkın nişanelerinden biri de

¹⁰ Çalışmada Ahmed Kuddusî, (2013), *Kuddusî Divânı*, A. Doğan (Hzl.), Ankara: Akçağ Yayınları esas alınmıştır. Konuyla ilgili diğer / benzer beyitler için bkz: G. 10/2.

dile, fikre ve işe olan yansımalarıdır. Kuddusî de aşkının nüvesi olarak şiiri seçmiş ve halini izhar için şiir söylemiştir:

“Dir ki Kuddûsî elest bezminde itdim hamri nûş
Hüsn-i vech-i dil- rübâyı cân kulağı itdi gûş
Şi’r-i mevzun ile anîñ medhi baña geldi hõş
Hâlimi ihbâr için şî’re heves itdim bugün” (G.15/5)

İnsan ile şeytan arasındaki savaşın menbaı her iki cinsin de Allah’a olan aşklarıdır. Bu muhabbet şeytanı zahirde yaratıcısına dahi asi kılmıştır. Rakibi olarak telakki ettiği insan ise düşmanı olmuştur. Kuddusî de Hz. Âdem ve Hz. Havva kıssasına telmihte bulunup şu beyti terennüm etmiştir:

“Aña ben tâ elest bezminde gönül virmiş idim pes
Hased idüb beni a’dâ ayırdı şimdi yârimden” (G. 520/2)

Elest bezmindeki ahitleşmeden mülhem aşkların düsturu, halk içinde Hakk ile olmaktır. Ticaret yaparlarken de adalet sağlarken de gönülleri O’nunladır. Bundan dolayı Kuddusî, dünya misafirhanesinde insanlarla hemhal imiş gibi gözükür fakat Allah, gönül sarayının yegâne mihmanıdır:

“Bezm-i elest mestâniyüz biz tâ ebed ayıkmayız
Eşbâhumuz nâs ile ammâ dost bizim mihmânımız” (G. 925/10)

2.2. Ana Rahmine Düşen Nutfe (Katre, Meni)

“O, insanı bir kan pıhtısından yarattı,” (Alâk 96/2) âyet-i kerîmesinde geçen kan pıhtısı; Divan’da nutfe, katre ve meni gibi farklı kullanımlarıyla ele alınmıştır. Arapça isim olan nutfe sözlükte döl suyu, atmık ve sperma şeklinde tanımlanmıştır (Devellioğlu, 2010: 990). Kuddusî bu kavramı Divanı’nda Hakk katından aldığı ilham ile söylediği şiirleri vasıtasıyla defaatle tefsir etmiştir. Ana rahmine düşen bir nutfeden dokuz aylık sürece kadar olan kısmı aşamaları ile şu şekilde anlatmıştır:

“Ana rahmine bir nutfe düşdüm
Turub tokuz ay bu hâne geldim” (G. 26/4)¹¹

“Bir katre sudur çün benim aslım
Sun’ı Hakk ile bu şâna geldim” (G. 26/3)¹²

“Aslım benim bir katre su idi
Bu şekle gör ne hâl ile geldim” (G. 27/4)¹³

“Aluban lezzet babam vikâ’dan
Cümle a’zâsından bile geldim” (G. 27/5)

“Birden kopıban rıfk-ile akub
Turmayub ol dem ihlîle geldim” (G. 27/6)

¹¹ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 30/2.

¹² Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 634/3, G. 618/2.

¹³ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 27/11.

“Ana rahmine akub ihlîlden
Haml ü sakîle tahmîle geldim” (G. 27/7)¹⁴

“Pes iki nutfe karışub soñra
Bir kıt’a lahme tebdile geldim” (G. 27/8)¹⁵

“Olıcak dört ay bak sun’ı Hakka
Şekl-i insânı temsîle geldim” (G. 27/9)¹⁶

“Tokuz ay durup ana rahminde
Dünyâya cism ü cân-ıla geldim” (G. 27/10)¹⁷

Kuddusiye göre insan; meniden nutfeye, nutfeden lahme (et) ve lahmden de şekl-i insâna dönüşmüştür:

“Kanı kün emri ile lahm idüben
Lahmi dahi rûh-ile yeksân iden” (G. 564/3)

Kuddusî, insanın varlığına dair açıklamaları esnasında ilk insan olan Hz. Adem’in topraktan yaratıldığını hatırlatmıştır:

“Yaratdı Âdemi hâkden menîden bizi bî-şübhe
Hemîn halk eyleyen oldur kamu zî-rûhu it ikân” (G. 556/6)

Lahm, dokuz cevherin açığa çıkması ile insan halini almıştır. Bu cevherlerin beşi anneden dördü de babadan alınmıştır. Kemik, sinir, damar ve deri babadan; et, kan, ilik, kıl ve yağ ise anneden alınmıştır:

“Pes tokuz cevherden olmuşdur mürekkeb bu beden
Dördi atañın menisinden olur hâsıl hemîn” (G. 30/10)

“Biri ol dördiñ kemik biri siñir biri tamar
Birisi dahi deridür kıl te’emmül ey emîn” (G. 30/11)

“Hem beşi ana menisinden et ile kanilik
Kıl ile yağ bu tokuzdur bil beden cevherlerin” (G. 30/12)

“Düşünüp ibret alasınız diye her şeyden (erkekli-dişili) iki eş yarattık,” (Ez-Zâriyat 51/49) âyet-i kerimesi dairesinde Kuddusî; insanı hem zahîrî hem de batınî yönüyle ele almıştır. Maddî boyuttaki yaradılışın süflî olduğunu belirtmiş ve mananın insana katılmasıyla aşk, cezbe ve marifete dair ulvî olanın hasıl olduğunu anlatmıştır:

¹⁴ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 27/16, G. 102/3, G. 939/7.

¹⁵ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 564/2.

¹⁶ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 30/3, G. 30/4.

¹⁷ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 30/6, G. 564/5, G. 564/4.

“Nutfe-i murdâr idim virdiñ baña bu hey’eti

Işk u cezbe ma’rifet hem eylediñ ihsân baña” (G. 82/2)¹⁸

“O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza üstün kılandır,” (En’âm 6/165) ayetine istinaden nasıl ki peygamberlerin bazıları bazılarına üstün tutulmuş ise insanlar arasında da bazıları bazılarına üstün kılınmıştır. Peygamberlerin varislerinden olan Kuddusî de annesinin rahmine düştüğü zamanlarda dahi kulluğunu ezkarıyla izhar etmiştir:

“Pes itmişem feryâd ana rahminde işitmiş anam

Girmiş kulağına ayânen ışk u şevk-ile sadâ” (G. 56/3)¹⁹

Akıl ve irfan sahipleri elest bezmiyle başlayan sergüzeştlerinin nutfe, lahm ve insan olarak tekamülünü idrak ve böylece Hakk’ın birliğini ilan etmiştir. *Her can ölümü tadacaktır,*” (el- Ankebût 29/57) ayetine atıfla her ne kadar ilahî olan ruh ile yeknesak olsa da nasutî olan meni ile vücut bulan beden, ölüm kadehinden içecektir:

“Bilür âkal dahi ârif olan Hak bir ider tevhîd

Menîden halk olunan kimse(ler) mevt câmin içerler” (G. 711/6)

2.3. Sabâvet Dönemi

Sabavet, sabilik ve çocukluk manalarına gelmektedir (Devellioğlu, 2010: 1057). Kuddusî ömür serüveninin önemli duraklarından biri olan çocukluğunu tahkiye usulü ile anlatmayı tercih etmiştir:

“Hikâyet eyleyim ahvâlimi fi’l-cümle yârâna

Sabâvetden berü başa geleni deyim ihvâna” (G. 4/1)²⁰

“Peder târîhimi yazmış ki biñ yüz seksen üç deyü

Aña Hak eylesün rahmet ve cümle ehl-i îmâna” (G. 4/13)

“Rebî’ü’l-evveliñ pes on biri isneyn gicesinde

Dimiş kim toğdı oğlum çok şükür Vehhâb u Rahmâna” (G. 4/14)

Kuddusî’nin ilk mürşidi Nakşibendi şeyhlerinden biri olan babasıdır. Ona çocukluğunda ezkar ve evradı telkin etmiştir. Kabiliyetinin kaviliğinden dolayı, dervişlik libasını hakkıyla o dönemlerde taşımaya başlamıştır:

“Sabî iken gelürdi gönlüme âsâr-ı ‘ışkıñ pes

Yanar idi yüreğim gice gündüz nâr-ı sûzâna” (G. 4/2)²¹

“Sabî iken sülûk itdim tarîka ışk u sıdk-ile

¹⁸ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 327/1, G. 8/5, G. 564/1, G. 547/6, G. 209/3, G. 411/4, G. 813/1, G. 30/5.

¹⁹ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 87/4, G. 211/4, G. 291/2, G. 762/6, G. 10/3, G. 336/1, G. 471/1, G. 670/5.

²⁰ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 27/12.

²¹ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 372/2, G. 431/1, G. 485/2, G. 526/4, G. 21/4, G. 620/2.

Gice gündüz çalışdım zikr-ile dil oldu bir deryâ” (G. 66/4)²²

2.3.1. Sû’-yı akrân

Kuddusî, sabâvet dönemini tahkiye usulü ile anlatırken bu döneme ait olan sû’-yı akrân (kötü arkadaş) hususunda uyarılarda bulunmuştur:

“Eğer Hak ise maksûduñ karişma sû’-yı akrâna

Bu vaktiñ ehliniñ meyli hemân ağyâr-ı Yezdâna” (G. 3/1)²³

Keza, nasihatine kulak asılmadığında nihai sonucun ne olacağını müşahade etmiş ve şu beyti dile getirmiştir:

“Sû-yı akrâna uyub sıydıñ Hudâniñ emrini

Kılmadıñ bu ana dek aslâ rızâ sicne amel” (G. 393/2)

2.4. Cüvanlık Dönemi

Cüvan; genç, taze delikanlı anlamına gelen Farsça bir kelimedir (Devellioğlu, 2010: 168). Aynı zamanda sabâvetin akabinde yükümlülüğün şartlarından biri olan buluş ile başlayan döneme verilen isimdir (Türcan, 2015: 31). Akıl ile beden eşitlendiğinde gönül, aşk ateşiyle hakiki manada yanmaya başlar:

“İricek vakt-i bülûğa doldı ışkîñ göñlüme

Başladım yanmağa ışk âteşine subh u mesâ” (G. 102/5)²⁴

Ebu Hureyre’den nakledilen bir rivayete göre; *“Allah Teala yedi kimseyi, kendi gölgesinden başka gölge olmayan kıyamet gününde kendi gölgesinde barındıracaktır. O yedi kişiden biri Rabbine taat ve ibadet içinde perverde olmuş genç bir kimsedir”* (Zeynü’-d-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Lâtifi’z, Zebîdî 1975: 669-670). Kuddusî de hadîs-i şerîften ve aldığı eğitimden mütevellit bu düsturu edinen kimselerden biri olmuştur:

“Gençlikde sa’y itmiş idim Hak râhına gitmiş idim

Mürşid elin tutmuş idim eyler idim inzivâ” (G. 113/8)

“Hem cüvânlıkda seniñ zikrinle seyyâh oluban

Gezmişem hayrân ü sekrân nice yaban ü çöli” (G. 291/4)

2.4.1. On iki yaş

Cüvanlık dönemine ait yaş aralıklarından şiirde zikredilenler on iki, on sekiz ve yirmidir. Şiirde yar ve yoldaşının aşk olduğunu belirterek bir farkındalığa dikkat çekilmiş olabilir ve bu aralıkta belirtilen ilk yaş olması dolayısıyla ergenliğe on iki yaşında girdiği düşünülebilir:

“On ikiye irdi yaşım

Işk oldu yâr u yoldaşım

Takdis-i Hak idi işim

Kuddûsiyem Kuddûsiyem” (G. 10/4)

²² Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 53/5, G. 53/6, G. 56/9, G. 56/10, G. 77/4, G. 82/3, G. 87/3. Beyit, G. 137/7, G. 137/8, G. 167/5, G. 229/3, G. 298/2, G. 350/9, G. 431, G. 469/4, G. 502/2, G. 533/2, G. 679/3, 691/7, G. 569/5.

²³ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 89/1, G. 68/9, G. 700/8.

²⁴ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 27/13.

2.4.2. On sekiz yaş

Kuddusî cüvanlık dönemini mürşidi olan babasının nezaretinde ibadet ve taat ile geçirmiştir. Seyr ü sülûkunda terakki edip aşktan lezzet almaya başlamış ve inziva ile bu hali kavileştirmeye çalışmıştır. Bu hal mürşidinin vefatı ile sekteye uğramıştır:

“Vefât itdi peder ben on sekiz yaşında iken bil

Karârım kalmadı hiç başladım pes âh u efgân” (G. 4/5)

2.4.3. Yirmi yaş

Kuddusî, on sekiz yaşında babasının vefat etmesi ve yirmi yaşında batınındaki buluğundan neş’et eden aşkla seyahatlere çıkmıştır:

Yigirmide itdim hereb

Gezdim Hicâzı Şâmı heb

Kuddûs için çekdim naseb

Kuddûsiyem Kuddûsiyem” (G. 10/5)

2.5. Pîr-i Fânîlik (Kocalık, Nahiflik ve Zayıflık) Dönemi

İnsan; elest bezmi ile başlayan anne rahmi, çocukluk, gençlik ve nihayetinde yaşlılığa doğru evrilen birçok yaşam devresinden geçmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de insanın yaratılışından ve çeşitli dönemlerinden söz edilmekle birlikte yaşlılığa da değinilmektedir. Yaşlılık için şeyh, şeyb, acuz, kiber ve erzeli’l-umûr gibi kavramlar kullanılmaktadır (Tütün, 2016: 299-328). Ahmed Kuddusî de dönemi pîr-i fânîlik, kocalık, nahiflik ve zayıflık vb. şekillerde anmaktadır:

“Pîr-i fânî haste Kuddûsî ider senden recâ

Hüsn-i a ’mâl hüsn-i ahvâl dahi hüsn-i âfiyet” (G. 872/5)²⁵

Zayıf Kuddusî, çocukluğundan beri tasavvufî bir terbiye almış olmasına rağmen yaşlılık dönemlerinde şeriat, tarikat ve hakikate dair bir malumat elde edemediğini beyan etmektedir. Bu Cenâb-ı Hakk’ın ilmi ile kıyas edildiğinde doğrudur ve aynı zamanda gösterilen tevazu dolayısıyla seyr ü sülûkunda terakki etmiş olduğu manasına da gelmektedir:

“Şerî’atdan tarîkatdan hakikatden habersiz

Kocayım halk beni ârif sanurlar şu zemânda” (G. 12/3)

“Cümle halkıñ bir ezelli ahkarı pîr olmuşam

Koca öküz gibi külliyyen amelden kalmışam” (G. 432/1)

Tarihî ve menkıbevî hayatı baz alındığında yaşlılık dönemlerinde on üç yıl kadar münzevî bir hayat sürdüğü bilinmektedir:

“Heb işim kâmilleri taklîd mukallid câhilem

Pîr-i fânî oluban itdim bugün ben inzivâ” (G. 77/2)²⁶

Niyâzi-i Mısırî, Yunus Emre, Mevlâna, İbn Arabî, Eşrefoğlu Rumî ve Ahmed Kuddusî gibi mutasavvıflar şiiri, nail oldukları lütufları nassa anlatabilmek adına bir yöntem olarak tercih etmiştir. Zaman zaman

²⁵ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 874/5, G. 871/5, G. 868/5, G. 867/3, G. 864/1, G. 863/9, G. 865/5, G. 886/4, G. 855/1, G. 853/1, G. 836/5, G. 777/5, G. 770/4, G. 767/5, G. 766/1, G. 42/1, G. 42/5, G. 52/3, G. 60/4, G. 63/2, G. 66/2, G. 87/1.

²⁶ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 17/5, G. 27/2, G. 76/4, G. 7/7, G. 102/11.

farklı hallerin zuhur etmesi ile kesretten vahdete doğru bir seyre kapılmışlar ve sadece tevhit ile iştiğal eylemek istemişlerdir (Kılıç, 2007: 7-8):

“Ne ilmin var ne (de) aklım ki bir Türkmân kocasıyam

Hemîn dîvâne gönlüm nazm-ıla meddâhlığı ister” (G. 711/2)

“Dahi inşâ-yı eş’ârdan geçir kul zikriñe meşgul

Bu pîr Kuddûsiyi ölmezden evvelce hemîn öldür” (G. 793/5)²⁷

Koca Kuddusî, gençlik ile yaşlılık arasında bir bağ kurmuş ve ayna metaforunu farklı bir hüviyette kullanmıştır:

“Civânlıkda rezil pîrlikde oldum şeyh-i erzel

Dahi gâfil idim ol demde oldum şimdi agfel” (G. 392/1)²⁸

Mar’aşîzâde, bir önceki beyit ile bağlantılı olarak pîr-i fânîlik döneminde terakki edilmesi gereken makamların nihayetine gelinmesi gerekirken nefsi emmâre basamağında kaldığını dile getirmiştir:

“Gözimiñ yaşı akmaz oldu bilmem ki ne sırdır bu

Sakalım ak günâhum çok elim boş nefsim emmâre” (G. 189/4)²⁹

2.5.1. Elli sekiz yaş

Kuddusî, tarihini düşürdüğü bin iki yüz kırk bir yılında elli sekiz yaşındadır. Beytin tespit edildiği şiirin muhtevasına bakıldığında; Hicaz’da bir yıl mukim olmuş ve annesinin ricası üzerine Rum’a dönmüştür. Kuddusî’nin nazarında, Niğde’nin Bor ilçesi perspektifinde, Anadolu halkı masivaya dalmış ve gaflet içerisinde günlerini tüketmektedir. Bu bağlamda kullandığı “dini dinara vermek” tabiri dikkat çekmektedir: (Doğan, 2003: 153-154):

“Şimdi târîh biñ iki yüz kırk bire irdi yine

Cehl-ile çok kimse virdi dîni dînâra meded” (G. 6/12)

2.5.2. Altmış bir yaş

Kuddusî, tarih düştüğü bin iki yüz kırk dört yılında altmış bir yaşındadır. Beytin yer aldığı şiirin içeriğine nazar edildiğinde; fitnenin uyandığı, insanların birbirine merhamet etmediği, Allah Teala’nın ahvalden ötürü maddî ve manevî bereket ihsan buyurmadığı gibi hususlar anlatılmaktadır (Doğan, 2003: 219-221):

“Biñ iki yüz kırka irdi dahi dörde sâlimiz

Diñle saña söyleyeyim noldı bizim hâlimiz” (G.42/1)

2.5.3. Altmış iki yaş

Nakşibendi Şeyhi İbrahim Efendi’nin, oğlunun doğumu için düştüğü tarih temel alındığında Kuddusî, bin iki yüz kırk dört yılında altmış bir yaşındadır. Beytin tasnif edildiği şiirin münderacatı incelendiğinde ise Kuddusî, bin iki yüz kırk dört yılında altmış iki yaşındadır. Kuddusî, dönemi tasvir ederken kederle birlikte tütün, kahve ve enfiyye kullanımının arttığından bahsetmiştir (Doğan, 2003: 219-221):

“Yaşım altmış ikiye olmuş-ıdı bâliğ henüz

²⁷ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 793/2, 90/1.

²⁸ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 133/2, G. 73/2, G. 87/7.

²⁹ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 781/1.

Toldı ekdâr ile dünyâ arttı pek ahvâlimiz” (G. 42/2)

2.5.4. Altmış üç yaş

Kuddusî, tarih düştüğü bin iki yüz kırk altı yılında altmış üç yaşındadır. Hz. Peygamber, altmış üç yaşında vefat etmiştir. Ahmed Yesevî’den (Yesevî, 2010: 35) bu yana altmış üç yaşına varan Hakk dostları, haddi aşmaktan korkarak Hz. Peygamber’den uzun yaşamayı edebe mugayir görmüşlerdir:

“İrişdi altmış üç yaşına Kuddûsî kuluñ çün

Diler gitmek bugün senden yaña estağfirullah” (G. 215/10)³⁰

Kuddusî de hadîs-i şeriflerde belirtildiği üzere Hz. Peygamber’e nispet edilen Şaban ayında, altmış üç yaşında emanetini sahibine teslim etmek istemektedir:

“Sene biñ iki yüz kırk altıda yazdım bu ebyâtı

İrişirdi Hudâ fazlıyla nısf-ı mâh-ı Şa’bâna” (G. 4/12)

2.5.5. Altmış beş yaş

Kuddusî, tarih düştüğü bin iki yüz kırk sekiz yılında altmış beş yaşındadır. Ömrünün bu zaman diliminde sosyal cihet ile zahirî ve batınî ahval arasında bir paralellik hasıl olmuştur. Bin iki yüz kırk sekiz yılında hayatı sekteye uğratacak derecede şiddetli bir kış mevsimi ile yüzleşilmiştir (Doğan, 2003: 203-206). Kuddusî aynı demlerde köhneleşen, zayıf düşen fakat nefsanियeti taze kalmış bir vücutla imtihan olmuştur. Beden ile küçük kıyamete (insanın ölümü) kış ile de büyük kıyamete (âlemin ölümü olan kıyamet) remz olabilecek bu iki olay şu beyitleri yazdırmıştır:

“Yaşım altmış beş olmağ-ıla cismim köhnelendi

Za’îfem gerçi ammâ nefsimin suçları çokdur” (G. 33/46)

“Sene biñ iki yüz kırk sekiz oldı

Kıyâmet alâmeti eyledi zuhûr

Bir şedîd kış olub beñimiz soldı

Ditreşüb inleriz misâl-i zenbûr” (G. 31/1)

2.5.6. Altmış altı yaş

Allah lafzı ebced hesabına göre altmış altıdır. Altmış altı, “Allah’a bağlamak” deyiimiyle halk arasında karşılık bulmuştur. Kuddusî de ömrünün altmış altı yıl, yedi aylık sürecini geride bırakmıştır. Bundan dolayı Allah’tan medet umarak korku yüzü görmeyeceğine inanmıştır:

“Sin altmış altıdır dahi

Geçdi yedi mah ey ahî

Pîriñ olur Hak musrihi

Görmez vecel görmez vecel” (G. 8/11)

2.5.7. Yetmiş yaş

Kuddusî, tarih düştüğü bin iki yüz elli üç yılında yetmiş yaşındadır. Beytin alındığı şiirin muhtevasında hicrî ve miladî takvim arasındaki farklardan kaynaklı bir sapma mevcuttur. Yetmiş bir yaşında ebyatı

³⁰ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 10/18, G. 21/8, G. 3/9, G. 6/10, G. 10/2, G. 33/47, G. 33/48, 48, G. 9/1-6, G. 44/4, G. 74/5, G. 942/3, G. 26/7, G. 43/2, G. 35/5, G. 51/5, G. 51/6, G. 75/10, G. 23/3, G. 95/1, G. 84/3, G. 91/4, G. 102/14.

yazdığını beyan etmiştir. Rûz-ı ezelden yetmiş yaşına kadar Hakk'ın inayetiyle ömrünü nefis tasfiyesi ve tezkiyesi ile geçirdiğini beyan etmektedir:

“Yitmiş sene tevfiķiñ ile zikre çalışdım

Âşıklara dost zikri ehabdür dahi ahsen” (G. 560/2)

Dönem içerisinde evliyaların melamet ehli olduğu anlaşılmaktadır. Kuddusî'ye göre samimiyetle zikre devam edildiğinde mürşîd-i kâmiller ile tanışmak mümkün olabilecektir. O vakte kadar da evrad ve ezkar kabilinden öğütler vermektedir (Doğan, 2003: 683)³¹:

“Sene biñ iki yüz elli ve üçdür eyledim tevrîh

Bu tarihde melâmet ehli ahyâr var katî çokdur” (G. 779/8)

2.5.8. Yetmiş bir yaş

Kuddusî'nin pîr-i fânîlik dönemi, “bir insan yedisinde ne ise yetmişinde de odur” kavlince Allah Teala'yı tevhid ile anmakla geçmiştir. Bu ahval onu özünde genç bir insan kadar dinç kılmaktadır:

“Yaşım irişdi henüz yitmiş bire oldum za'îf

Işk-ı dildâr-ıla olmuşam civân gibi diri” (G. 322/8)

“Yaşım yetmiş bire irdi sabâvetden berü zikrim

Hemân tevhîd-i Hak çün anda esrâr ü safâ çokdur” (G. 779/10)

2.5.9. Yetmiş iki yaş

Kuddusî, bin iki yüz elli beş ve bin iki yüz elli altı olmak üzere yetmiş iki yaşına dair iki farklı tarih düşmüştür. Kuddusî her iki yılda da *garip olmak* ve *ihsana muhtaç olmak* gibi ikiliğe dair marifet elde edebileceğine işaret eden iki ifade kullanmıştır:

“Biñ iki yüz elli beşde bunı yazdım ey habîb

Yetmiş iki yaşına irüb henüz oldum garîb” (G. 145/1)

“Sene biñ iki yüz elli dahi altıdır ey kardaş

Yaşım yitmiş ikiye irdi muhtâc oldum ihsâna” (G. 3/19)

Kuddusî, yetmiş iki yaşında sırât-ı müstakîm üzere bir seyr ü sülûk eylememiştir. Zaman aralıklarına vakıf olunmasa da bir vakit gözyaşları ile matlubunu talep etmiştir:

“Yitmiş iki yıl kapuñda ağladım ey Kird-gâr

Virmediñ maksûdumu işim benim âh-ıla zâr” (G. 696/1)

Bir dem de emeklerinin karşılığını almış ve gönlünde Hakk'tan gayrısı kalmamıştır:

“Yetmiş iki çün yaşım kalmadı hergiz dişim

Zikre devâmdur işim çıkdı gönülden sivâ” (G. 11/5)³²

Muvaffakiyetle devam ettiği ilim yolunda aşka dair esrara vakıf olmuştur:

³¹ Evrad olarak, yüz istiğfar, on salavat ve adet belirtmeksizin kelime-i tevhîdin dilden ve gönülden düşürülmemesi gerektiğini ısrarla belirtmiştir.

³² Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 291/3.

“Yaşım yitmiş iki hem ışk u cezbe artar eksilmez

Bu bir sırr-ı Hudâdır kim anı bir gayrı ferd bilmez” (G.918/1)³³

2.5.10. Yetmiş üç yaş

Kuddusî, tarih düşürdüğü bin iki yüz elli altı yılında yetmiş üç yaşındadır. Yetmiş iki yaşındaki kesret hali yetmiş üç yaşında da devam etmiştir. Kesretten vahdete olan seyir henüz nihayete ermediği gibi gelgitlere de sebebiyet verdiğiinden şikâyet hasıl olmuştur:

“Geçirdim yetmiş üç yıl ömrümi heb gaflet-ile

Bu şöhretten bu gafletten bu kesretten usandım” (G. 464/4)³⁴

Sabâvet döneminden beri tekml edilene tasavvuf eğitimi sekteye uğramıştır:

“Sene biñ iki yüz elli dahi altı-durur kardaş

Kabarub nefsimiz kaldırdılar İblîse uyub baş” (G. 815/1)³⁵

İnişli ve çıkışlı olan bu yol, nefs-i emmâreden nefs-i mutmainne şehrine (Sadık, 2013: 5) varıldığında; gönül, ins ve cinnin hayran olduğu bir hal almıştır:

“Yetmiş dahi üç oldı sin

Hayrân baña heb ins ü cin

Kuddüse göñlüm mutma'in

Kuddûsîyem Kuddûsîyem” (G. 10/8)

2.5.11. Yetmiş dört yaş

Kuddusî, yetmiş üç yaşında nefs-i mutmainneye varmıştır. Bu tekâmül yetmiş dört yaşında bulunduğu şehrin insanlarına da yansımıştır:

“Sene biñ iki yüz elli yedidür şimdi çok nâs

İderler zikrine hoş ibtidâ elhamdüllâh” (G. 211/8)

2.5.12. Yetmiş altı yaş

Kuddusi, tarih düştüğü bin iki yüz elli dokuz yılında yetmiş altı yaşındadır. Safer ve Muharrem ayları olmak üzere yine iki kere aynı yıla tarih düşmüştür. Nazımlardan birini muteber bir vakitte; diğerini büyük bir hediye neticesinde inşa eylediğini belirtmiştir:

“Sene biñ iki yüz elli tokuz mâh-ı saferde

Bu nazmı eyledim inşâ' ki vakt-i mu'teberde” (G. 174/1)

“Sene biñ iki yüz elli tokuz mâh-ı Muharrem hem

Bu baña Vehhâb ki bahşîş-i kebîr itmiş” (G. 828/4)

Osmanlı-Rus Harbi Anadolu'da kıyamet alameti olarak telakki edilmiş ve Hicaz'a hicret tavsiye edilmiştir:

“Bugün biñ iki yüz elli tokuz târîh-i hicret

³³ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 443/5.

³⁴ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 854/1.

³⁵ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 493/8, G. 126/3, G. 22/9, G. 243/3, G. 166/1.

Muhakkak bil birâder kim karîb rûz-ı kıyâmet” (G. 857/1)

Kuddusî halka her ne kadar Hicaz’a gitmelerini salık verse de kendisine yetmiş altı yıl boyunca rızkını veren Allah’a tevekkül eylemeyi tercih etmiştir:

“İtmedüm kesb ü tessebbüb çün tevekkül eyledim

Yetmiş altı yıl señin kapuñda merzûk olmuşam” (G. 434/5)

2.5.13. Yetmiş yedi yaş

Kuddusî yetmiş yedi yaşına tarih düşmemiştir. Hesaplamalara göre yetmiş yedi yaş bin iki yüz altmış yılına tekabül etmektedir. Yaşlılığın artmasıyla zayıflayan beden hastalıklara ve ihtiyaçlara gark olmuştur. Naz makamının tesiri ile her şeyi bilmesi ile maruf Allah Teala’ya halini arz etmiştir:

“Yaşım yetmiş yedi cismim nahîf haste koca oldum

Kalub nâçâr garîb kapuña arz-ı hâl için geldim” (G. 481/4)

“O, her an bir şe’nedir.”³⁶ âyet-i kerîmesi mucibince hastalık ve kocalığın verdiği takatsizliğin tesirinden müstağni olarak Kuddusî, Kuddus’dan gafil olmayıp her an onu anmıştır:

“Yitmiş yidi yıl eylemişem hoş anı tevhîd

Zann eyleme kim gâfil-i bigânesiyem ben” (G. 561/4)

2.5.14. Yetmiş sekiz yaş

Pîr-i fânî, bin iki yüz altmış bir yılında yetmiş sekiz yaşındadır. Yetmiş yedi yaş itibariyle kocalığın emareleri artmıştır. Cüvanlık zamanında İstanbul, Kayseri, Hicaz, Mekke ve Medine’ye seyahat edebilirken kocalık vaktinde yaşlılığın beraberinde getirdiği güçlüklerden ötürü evinden çıkamaz olmuştur:

“Yitmiş sekiz yaşında bir miskîn koca oldum bugün

Devr-i bilâd eyler iken mahbûs olub kaldım bugün” (G. 647/1)³⁷

“Allah sizi yarattı. Sonra sizi öldürecek. İcinizden kimileri de bilgili olduktan sonra hiçbir şey bilmesin diye ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (hakkıyla) her şeye gücü yetendir.” (Rahman 55/29) ayetinin Kuddusî’nin şeyh-i fânîlik döneminde çocuklar gibi yeme, içme ve uyumaya müptelalık şeklinde zuhur ettiği müşahede edilmektedir:

“Yetmiş sekiz yaşında bir miskin alîl pîr olmuşam

Sıbyân gibi yiyüb içüben uyumak pek hoş bana” (G. 88/3)³⁸

İlk iki beytin aksine aynı yıl içerisinde seyr ü sülûkuna dair ahvalin müspet yönde değiştiği tespit edilmiştir:

“Yaşım yitmiş sekiz cismim nahîf gönüm sınıkdır hem

Bu za’îf acz ile ışk bahrine gavnâs gibi taldım” (G. 480/2)³⁹

Öyle ki dost elinden aşk şarabı remziyle ifade edilen ilm-i nâfi’nin istikamet üzere bir seyir göttüğü mütalaa edilmiştir:

“Bugün yitmiş sekiz yaşında men maksûdumu buldum

³⁶ Kur’an, Rahman Suresi, Ayet 29.

³⁷ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 314/1.

³⁸ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 851/2, G. 253/2, G. 769/8, G. 637/3.

³⁹ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 92/1, G. 553/2.

Yed-i dostdan tolu câmu içüb mest-i müdâm oldum” (G. 501/1)⁴⁰

2.5.15. Yetmiş dokuz yaş

Koca Kuddusî, bin iki yüz altmış iki yılında yetmiş dokuz yaşındadır. Yetmiş sekiz yaşında dost elinden içirilen aşk şarabının tadı şiirlerinde muhtevayı etkilemektedir:

“Biñ iki yüz altmış ikidir şimdi târîh-i sene

Bu sâlde Kuddûsî fakiri mest ü hayrân eyledi” (G. 275/2)

Bin iki yüz altmış iki yılında beytin alındığı şiirin içeriğine nüfuz edildiğinde insanların şerre meyyal olduğu görülmektedir. Kuddusî de yaşadığı yılı kıyamet öncesi en son zaman olarak telakki etmektedir:

“Biñ iki yüz altmış ikidir çünkü şimdi bu sene

Kalmadı hergiz şübhemiz oldığına âhir zemân” (G. 528/6)⁴¹

Öyle ki Hakk ile olan ünsiyetine rağmen Hakk’ın gazabından korkmakta ve Hakk’ın hilmine sığınmaktadır:

“İtmez gazab yetmiş tokuz yaşında pîre ol Halîm

Kuddûsiyâ it hüsn-i zann aña hemîn olma melûl” (G. 418/5)⁴²

Kuşeyrî de *Risâlesi*’nin mukaddimesinde insanların Kur’an ve sünnetten ayrılmalarından ötürü yaşadığı dönemi ahir zaman olarak nitelendirmektedir (Kuşeyrî, 2014: 80-81). Hayatlarını idame ettirdikleri yüzyılların farklı olmasına rağmen her iki mutasavvıfında aynı kanaatte olması; yaşanan her dönemin kendi içerisinde ahir ve modern olarak vasıflandırılabilceğini idrak ettirmiştir.

2.5.16. Seksen yaş

Nahif Kuddusî, tarih düşürmediği bin iki yüz altmış üç yaşında seksen yaşındadır. Halk arasında yüz yaşını geçen ihtiyarların cennetlik olduğu düşüncesine istinaden; seksen yaşına gelen Kuddusî de kurtulanlardan olabileceği hüsn-i zannına kapılmıştır:

“Seksânî geçdi sinn-i Kuddûsî fakîriñ dir ki men

Âzâdlu kullarda aceb mahsûb mıyam bilmem neyem” (G. 456/6)⁴³

İhtiyar Kuddusî, zahirdeki dermansızlığına rağmen zaman zaman Hz. Kuddus’un aşkı ile gençliğindeki aşk ve şevk rûzgârıyla esmiştir:

“Beni seksen yaşında koca iken

Civân idüb virir ârzû-yı cânân” (G. 548/4)

2.5.17. Seksen bir yaş

Hasta Kuddusî, yine tarih düşürmediği yıllardan biri olan bin iki yüz altmış dört senesinde seksen bir yaşındadır. Takatsizliğin verdiği sabitkademlikle sabah-akşam, gece-gündüz ezkar ve evrad ile karanlıklardan aydınlığa çıkmıştır:

“Saña ma’lûm ki seksen bir-durur sinnim mariz oldum

Gice gündüz seni zikr eyleyüb kalbim olur rûşen” (G. 569/4)

⁴⁰ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 388/2.

⁴¹ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 549/3, G. 697/1.

⁴² Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 9/7, G. 77/6, G. 320/2, G. 400/5, G. 64/1, G. 428/1, G. 436/2, G. 484/1, G. 549/2, G. 679/4, G. 840/3.

⁴³ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 40/5, G. 43/1, G. 73/3, G. 144/3, G. 247/2, G. 451/3, G. 542/1, G. 867/5, G. 151/2, G. 656/1, G. 579/2, G. 554/7.

Son demlerine geldiğinin farkında olan şeyh-i fânî, dünyanın dert ve tasesından halas olarak rahmet-i Rahmân'a kavuşma arzusundadır:

“Diler senden bu Kuddüsî ki dâreynde aña lutf it

Yaşı seksen dahi birdür aña gösterme gam gaygu” (G. 901/5)⁴⁴

2.5.18. Seksen iki yaş

Zayıf Kuddüsî, bin iki yüz altmış beş yılında seksen iki yaşındadır. Divan'da seksen iki yaşından sonrasına dair şiir söylenmemiştir. Kuddüsî, pîr-i fâniliğinin tespit edilebilen son demlerinde bir kez daha zikirle meşgul olduğunu beyan etmektedir:

“Şimdi oldum haste koca seksân ikidür yaşım

Dil ile hem kalb ile zikr eylerem subh u mesâ” (G. 82/4)⁴⁵

“Ey insanlar! Ölümünden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir ‘alaka’dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir ‘mudga’dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz). İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hale gelsin. Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün. Biz onun üzerine yağmur yağdırdığımız zaman kıpırdar, kabarır ver her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitiririz.” (Hac 22/5) ayetinde ifade edildiği üzere insan çocukluktan çocukluğa evrilip çocuk ahlakı ile yaşlılık sürecini geçirmektedir:

“Olmağ-ıla seksen iki yaş dahi köhne kafes

Bilmezem sıbyânleyin hergiz hayâ iz ‘ân edeb” (G. 125/2)⁴⁶

Kocalık döneminde temyiz ve akıl ile vuku bulan haya, izan ve edep kaviliğini yitirebilmektedir. Ahvalin farkında olan Şeyh-i fânî, hakirlikten müstağni olarak afiyet üzere ömrünü nihayete erdirmeyi dilemektedir:

“Seksen iki yıl her murâdımı sen ihsân eylediñ

Bugün dahi lutf eyleyüb vir âfiyet kılma hakîr” (G. 766/4)⁴⁷

SONUÇ

İnsan, dünyaya gelmesiyle başlayan sergüzeştine çocukluk, gençlik ve yaşlılık evreleri ile devam etmektedir. Bu evrelere elest bezmi ve anne karnındaki süreç de dahil edildiğinde insan için birden çok olgunlaşmanın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Tasavvuf erbabı bu macerayı tehallî ve tahakkuk olarak ikiye ayırmakta ve örneklik teşkil etmesi bağlamında ilahi bir ilhamla bazen tahkiye usûlu bazen de inşa ile seyirlerini anlatmaktadır.

XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış Kadirî şeyhlerinden Ahmed Kuddüsî, seyr ü sülukuna şahitlik edilebilen en önemli mutasavvıflardan biri olmuştur. Tarihi bir hüviyeti olan Kuddüsî Divanı temel alınarak; şahsî tecrübeleriyle dönemin zahirî ve batınî, ulvî ve süflî, ferdî ve toplumsal açıdan insanın olgunlaşmasına dair malumat oluşturulmuştur. Elde edilen malzeme kendi içerisinde rûz-ı ezel, sabâvet, cüvanlık ve pîr-i fânîlik olarak dört ana başlıkta toplanmıştır. Sabâvet sût-yı akrân; cüvanlık on iki, on sekiz ve yirmi yaş; pîr-i fânîlik elli sekiz, altmış bir, altmış iki, altmış üç,

⁴⁴ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 151/2, G. 486/1.

⁴⁵ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 485/3.

⁴⁶ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 61/2, G. 604/6, G. 767/4.

⁴⁷ Konuyla ilgili diğer beyitler için bkz: G. 873/5.

altmış beş, altmış altı, yetmiş, yetmiş bir, yetmiş iki, yetmiş üç, yetmiş dört, yetmiş altı, yetmiş yedi, yetmiş sekiz, yetmiş dokuz, seksen, seksen bir ve seksen iki yaş olarak alt başlıklar halinde tasnif edilmiştir.

Rûz-ı ezelde; elest bezmi, bezm-i elest, rûz-ı elest minvalinde tamlamalar kullanılmıştır. Kuddusî, Hz. Allah'a ahit verdiği o gün âşık olduğunu, o günden beri zikrini dilinden düşürmediğini, halk içinde olsa da gönlünde Hakk ile olduğunu ve aşıklık istidadı konusunda şeytan ile insan arasındaki savaştan ötürü daima uyanık kaldığını anlatmıştır. Anne rahminde; meniden nutfeye, nutfeden lahme ve lahmeden şekli insâna evrilen insanın dokuz cevherden oluştuğunu beyan etmiştir. Kemik, sinir, damar ve deri babadan; et, kan, ilik, kıl ve yağ ise anneden alınmıştır. Maddî boyuttaki yaradılışın süflî olduğunu belirtmiş ve mananın insana katılmasıyla aşk, cezbe ve marifete dair ulvî olanın hasıl olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda her ne kadar ilahî olan ruh ile bir olsa da nasufî olan meni ile vücut bulan beden, ölüm kadehinden içeceğini belirtmiştir. Sabâvet döneminde babası vasıtası ile tarikate intisap etmiş; evrad ve ezkar ile meşgul olmuştur. Dervişlik libasının menbaı o günlere dayanmaktadır. Çocukluk döneminde kötü arkadaştan uzak durulması gerektiğini de vurgulamıştır. Cüvanlık döneminde; on iki yaşında ergenliğe girmiş, on sekiz yaşında atasının mürşitliğinde tarikat adabına uygun olarak terakki etmeye başlamıştır. Yirmi yaşında babasının vefatıyla kabına sığamamış ve Hicaz'a seyahat etmiştir. On sekiz yaşında başlayan inziva hali Uhud ve Hira'da da devam etmiştir. Pîri fânîlik dönemi kocalık, zaiflik ve naiflik olarak tasvir edilmiştir. Çocukluğundan beri şeriat, tarikat ve hakikat dairesinde yaşamaya çalışmasına rağmen kavramların künhüne varamadığını belirtmiştir. Zaman zaman kapıldığı cezbeden ötürü zahitler tarafından yanlış anlaşılmalı ve şerhlerinden beri olmak için on üç yıl boyunca inziva halinde yaşamıştır. Şiir, hakikati anlatabilmek adına kullandığı bir yol olsa da zaman zaman kesrete dahil olduğundan eş'ardan da geçmek istemiştir. *"Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz."* sözüne istinaden gençliğin aynasının yaşlılık olduğunu belirtmiştir. Elli sekiz yaşında Hicaz'dan annesinin isteği ile Anadolu'ya dönmüş ve halkın masivaya dalmış olduğunu müşahede etmiştir. Altmış bir yaşında fitnenin uyandığı, insanların birbirine merhamet etmediği, Allah'ın ahvalden ötürü maddî ve manevî bereket ihsan buyurmadığı gibi hususları ifade etmiştir. Altmış iki yaşında Bor'da halk arasında keder ile tütün, kahve ve enfıyye kullanımının adet haline geldiğini anlatmıştır. Altmış üç yaşında Hz. Muhammed'den daha uzun ömür sürmeyi edebe mugayir telakki ettiğinden rahmet-i Rahmân'a nail olmayı dilemiştir. Altmış beş yaşında hayatı sekteye uğratacak kadar şiddetli bir kış mevsimi baş göstermiştir. Kuddusî aynı demlerde köhneleşen, zayıf düşen fakat nefsaniyeti taze kalmış bir vücutla imtihan olmuştur. Beden ile küçük kıyamete (insanın ölümü) kış ile de büyük kıyamete (âlemin ölümü olan kıyamet) işaret etmiştir. Altmış altı ebced hesabı ile Allah lafzına denk gelmektedir. Halk arasında *"altmış altıya bağladı"* şeklindeki kullanım, mevzunun Allah'a havale edildiği şekilde mana bulmaktadır. Kuddusî de altmış altı yaşında Kuddus'un rahmetine nail olmayı ummuştur. Yetmiş yaşında rûz-ı ezelden beri nefis tasfiyesi ne tezkiyesi ile uğraştığını, dönem içerisinde Melametîliğin düstur edinildiğini ve hakiki mürşid-i kâmiller ile ünsiyet kurabilmek için samimiyetle evrad ve ezkara devam edilmesi gerektiğini salık vermiştir. Yetmiş bir yaşında kelime-i tevhîd ile iştilal etmesinden mütevellit genç bir insan kadar dinç hissettiğini anlatmıştır. Yetmiş iki yaş, menfi ve müspet bir seyir götüğü ve kesrete dair marifet elde ettiği bir yıl olmuştur. Yetmiş üç yaşında kesretten usanmış ve seyr ü sülûku sekteye uğramıştır. Nefs-i emmâreden nefsi-i mutmainneye eriştiği anda da ins, cins ve mahlakatın cem'inin hayranlığına mazhar olmuştur. Yetmiş dört yaşında nefsi-i mutmainnenin tesiriyle hali değişmiş ve bu terakki halkın maneviyatına da tesir eylemiştir. Yetmiş altı yaşında Osmanlı-Rus Harbi'nin tesiriyle maddî ve manevî sıkıntılardan ötürü halka Hicaz'a hicret etmelerini tavsiye etmiştir. Yetmiş yedi yaşında erzeli'l-umûrluğun ziyadeleşmesine rağmen taat u ibadetten geri durmamıştır. Yetmiş sekiz yaşında cüvanlık zamanlarındaki Hicaz, Şam, İstanbul seyahatlerini hatırlamış ve evden çıkamaz hale gelmesine içlerlemiştir. Çocuklar gibi yeme, içme ve uyumaya olan müptelalığından şikâyet etmiştir. Ümidinin kırılmaya başladığı noktada da ilm-i nâfi'ye sırât-ı müstakîm üzere nail olmuştur. Yetmiş dokuz yaşında dost elinden şarap içmiştir ve insanların şerre olan meyyalliklerinden ötürü dönemi kıyamet alametlerinden biri olarak tasvir etmiştir. Seksen yaşında gençliğe hasreti depreşmiş ve o zamanların neşv ü nemâsı ile Cenâb-ı Hakk'a muhabbet duymuştur. Seksen bir yaşında

takatsizliğin verdiği sabitkademlikle sabah-akşam, gece-gündüz ezkar ve evrad ile karanlıklardan aydınlığa çıkmıştır. Seksen iki yaşında temyiz ve akıl ile vuku bulan haya, izan ve edep kalmamıştır. Ahvalin farkında olan Şeyh-i fânî, hakirlikten müstağni olarak afiyet üzere ömrünü nihayete erdirmeyi dilemiştir. Ahmed Kuddusî'nin ömür serüvenine bakıldığında bir dem pozitif bir dem negatif bir terakkinin zuhur bulduğu müşahede edilmiştir. Elest bezminden cüvanlık dönemine kadarki makamlarda sabit bir yükseliş söz konusuyken; gençlikle birlikte nefis devreye girmekte ve bazen iniş bazen de yatay bir seyir güdülmüştür. Bu hal yaşlılığa kadar devam etmiştir. Şiirlerdeki manadan anlaşıldığına göre; yaşlılıkta zahiren nefis-i emmâreye; batinen de nefis-i mutmainne ve sonrasına doğru bir terakki söz konusu olmuştur. Ahmed Kuddusî, bir mürşit olmasına rağmen insanın düçar olduğu müptelalıklara ve statik bir maneviyat elde edilemeyeceğine dair verdiği işaretlerle, günümüz insanının çıkmazlarına örneklik teşkil etmesi bağlamında önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdülkerîm Kuşeyrî, (2014), Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi, S. Uludağ (Hzl.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ahmed Kuddûsî, (2013), Kuddûsî Dîvânı, A. Doğan (Hzl.), Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALICI, L. ve Gedik S. (2018), “Mar’aşîzâde Ahmed Kuddûsî ve İcâzetnâme-i Kuddûsî Adlı Eseri”, International Journal Of Languge Academy, 6(1), 220-235.
- DEVELLİOĞLU, F. (2010), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Hoca Ahmed Yesevi, (2010), Divan-ı Hikmet, H. Bice (Hzl.), Ankara: TDV Yayınları.
- KILIÇ, M.E. (2007), Sûfî ve Şiir (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası), İstanbul: İnsan Yayınları.
- KÖKSAL, M.A. (Tarihsiz) Hakk Âşık’ı, Büyük Mürşid Ahmed Kuddûsî (k.s.), İstanbul: Hasret Ajans.
- Mar’aşî-zâde Ahmed Kuddûsî, (2017), Risâleler (Pend-nâme, Vasıyyet-nâme, İcâzet-nâme, Nasâih ve Mektuplar) L. Alıcı (Hzl.), Ankara: Noya Medya Kitaplığı.
- Muhammed Sadık, (2013), Risâle-i Mahbûb (Nefsin Şehirleri), Y.T. Günaydın (Hzl.), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- ÖZDAMAR, M. (2003), Kuddûsî, İstanbul: KırkKandil Yayınları.
- PALA, İ. (1992), “Bezm-i Elest” TDV Ansiklopedisi, c.6, İstanbul: TDV Yayınları.
- TENİK, A. (2000), Ahmed Kuddûsî ve Tasavvûfî Düşüncesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TÜRCAN, T. (2015), İslam İbadet Esasları, Ankara: Grafiker Yayınları.
- TÜTÜN, S. (2016), “Kur’an’da Erzeli’l- umûr ve Yaşlılık Üzerine Bir Değerlendirme”, Cumhuriyet Üniversitesi, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 20(2), 299-328.
- ULUDAĞ, S. ve Köksal M.A. (2002), “Kuddûsî Ahmed Efendi”, TDV Ansiklopedisi, c.26, Ankara: TDV Yayınları.
- ÜNVER, M. (2004), “Borlu Kâdirî Şeyhi Ahmed Kuddûsî (1769- 1849) ve Şiirlerinde Kur’an-ı Kerîm’e yaptığı Atıflar”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16(16), 129-184.
- YAVUZ, Y.Ş. (1992), “Bezm-i Elest” TDV Ansiklopedisi, c.6, İstanbul: TDV Yayınları.
- Zeynü’l-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdî’l-Lâtîfî’z-Zebîdî, (1975), Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, C. 4, Ankara: DİB Yayınları.